

ИЗСЛЕДВАНЕ НАГЛАСАТА ЗА ПРОФЕСИОНАЛНА РЕАЛИЗАЦИЯ НА АБСОЛВЕНТИТЕ ПО ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА

Гергана Николова*, Кирил Василев

*„Ветеринарно законодателство и мениджмънт”,
Ветеринарномедицински факултет, Тракийски университет
Стара Загора 6000, България
* e-mail: gnikolova.vet@gmail.com*

STUDY ON THE LAST-YEAR VETERINARY STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS PROFESSIONAL CAREER

Gergana Nikolova*, Kiril Vasilev

*„Veterinary legislation and management”,
Faculty of Veterinary Medicine, Trakia University
Stara Zagora 6000, Bulgaria
* e-mail: gnikolova.vet@gmail.com*

ABSTRACT

The veterinary graduates' personal attitudes and preferences for professional realization could be decided as prerequisites for planning and development of career start options in collaboration with professional associations and various public and state institutions.

The aim of the present study is to investigate the last-year veterinary students' attitudes towards professional realization after graduation, taking into account the possible ways for career development in the country and abroad.

Totally, 391 last-year students have participated in written questionnaire, conducted through the empiric sociological investigation methodology. Data received were statistically analyzed and the results were presented on tables and diagrams.

Key words: professional career; veterinary medicine; written questionnaire.

Въведение

В световен мащаб от десетилетия се забелязва промяна в демографския профил на кандидатите за усвояване на професията „ветеринарен лекар”, с тенденция за преминаване от доминираща категория „мъже” към доминираща категория „жени” при приема. Същевременно в литературата се откриват и данни, които свързват пола и социалното минало на студентите с техните амбиции за професионална реализация (3, 4, 7). Предпочитаните възможности за кариерно развитие значително се различават при жените и мъжете, като много често изследванията се фокусират върху наскоро завършили ветеринарни лекари (6 месеца след дипломирането). Проследява се отражението на тенденциите за феминизация и урбанизация, при които чувствително по-голям дял жени-ветеринарни лекари предпочитат практика с дребни животни в градски райони. Други автори установяват, че множеството от наскоро завършилите ветеринарни лекари намират своята първа работа сравнително бързо, но също така жените не намират толкова лесно работодател за разлика от своите колеги мъже (при абсолвенти от ветеринарните училища във Великобритания) (6).

До сходни изводи стигат и автори от Германия (5). Проучванията им са насочени към определяне различията във факторите, повлияващи кариерния избор на студентите по ветеринарна медицина съобразно техния пол.

У нас всеобщата тенденция за феминизация също намира отражение при приема, подготовката и реализацията на студентите по специалността. Посочените глобални явления, а също и липсата на съвременни подробни изследвания по проблемите на кариерното

развитие във ветеринарната професия в страната, събудиха нашия научен интерес по отношение очакванията и амбициите за професионална реализация на абсолювентите по ветеринарна медицина от Тракийски университет – Стара Загора.

Цел на изследването

С настоящото проучване си поставихме за цел да установим нагласите за професионална дейност на студентите – абсолювенти по ветеринарна медицина, с отчитане на конкретни обстоятелства като: упражняване на професията самостоятелно или като наето лице във ветеринарно лечебно заведение; реализация в страната или в чужбина; отражение на пола на респондентите върху формирането на нагласите за професионална дейност.

Материал и методи

Проучването (социологическото) за определяне на нагласите за професионална дейност на студентите – абсолювенти по специалността е проведено в периода 2007-2012 г. За този период са анкетирани общо 391 студенти – абсолювенти, в т.ч. 203 жени и 188 мъже, както следва:

- през учебната 2006/2007 г. – 30 студенти (в т.ч. 14 жени и 16 мъже);
- през учебната 2007/2008 г. – 68 студенти (в т.ч. 26 жени и 42 мъже);
- през учебната 2008/2009 г. – 103 студенти (в т.ч. 54 жени и 49 мъже);
- през учебната 2009/2010 г. – 74 студенти (в т.ч. 43 жени и 31 мъже);
- през учебната 2010/2011 г. – 59 студенти (в т.ч. 33 жени и 26 мъже);
- през учебната 2011/2012 г. – 57 студенти (в т.ч. 33 жени и 24 мъже);

Изследването е проведено в края на зимния семестър на цитираните учебни години на студенти от последния семестър по специалността (X семестър), обучавани в лекционен курс по избираемата дисциплина „Мениджмънт на частната ветеринарна практика”. Студентите попълваха анкетна карта с два въпроса: 1. „Как имате намерение да осъществявате ветеринарна практика веднага след като се дипломирате?”, с право да посочат един от трите възможни отговора – *самостоятелно; като нает от друга практика и все още нямам идея.* 2. „Бихте ли заминали в чужбина на работа по специалността?”, с посочване на един от следните три възможни отговора: *никога не бих заминал; бих заминал, но след като се пробвам у нас и заминавам при първия удобен случай.*

Резултати и обсъждане

На табл. 1 представяме броя и относителния дял по години и обобщено на участвалите в изследването респонденти. За отбелязване е, че единствено в първите две години (2007 и 2008 г.) относителният дял на жените-респонденти е по-нисък от този на мъжете, респ. че през останалите 4 години от периода (2009, 2010, 2011 и 2012 г.) този дял е по-висок и надхвърля 50 % от броя на респондентите за съответната година: от общо участвалите за целия период респонденти относителният дял на жените е почти 52 % (от общо 391 респонденти мъжете са 188 или 48,1 %, а жените – 203 или 51,9 %). Последното е израз на обстоятелството, че от доста предхождащи изследването години, броят на жените приемани за обучение по специалността е чувствително по-голям (по обяснени вече причини) от този на приеманите и обучавани мъже.

Табл. 1. Участвали в изследването респонденти

Респонденти	ГОДИНА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО												Всичко респонденти	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012			
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
Общо в т.ч.	31	100,0	68	100,0	102	100,0	74	100,0	59	100,0	57	100,0	391	100,0
- жени	15	48,4	26	38,2	53	52,0	43	58,1	33	55,9	33	57,9	203	51,9
- мъже	16	51,6	42	61,8	49	48,0	31	41,9	26	44,1	24	42,1	188	48,1

На табл. 2 са представени обобщени данни за честотното проявление на отговорите на въпроса „Как имате намерение да осъществявате ветеринарна практика след като се дипломирате?”. Видно е, че 66,0 % от анкетираните виждат възможност за професионална дейност като наети в съществуващи ветеринарни практики, а други 9,0% от анкетираните дори нямат идея за начина на професионална реализация.

Табл. 2. Честотно проявление на отговорите за начина на осъществяване на ветеринарна практика

Отговори	Респонденти – п			
	жени	мъже	общо	%
Самостоятелно	40	58	98	25,0
нает/а от др. практика	142	116	258	66,0
нямам идея	21	14	35	9,0
Общо респонденти	203	188	391	100,0

Обнадеждаващ, според нас е фактът, че 25,0 % от всички анкетирани (98 абсолвенти – 40 жени и 58 мъже) имат намерения да работят след дипломирането си самостоятелно! Намираме, че цитираният факт не е просто отговор – проява на недомислие и необоснован кураж. Без да имаме конкретни данни за неговото обяснение, изразяваме мнение, че то следва да се търси в следните направления: увереност в качеството на придобитата професионална подготовка, наличие на достатъчен финансов ресурс (най-вероятно на родители или близки) за изграждане на материална база на съответна форма на ветеринарна практика, налична фамилна база за ветеринарна практика, или дори фамилна животновъдна ферма и др.

Много внимание заслужава изразеното от 258 респонденти становище да започнат професионална дейност като наети от друга ветеринарна практика. Конкретни причини за това намерение може да бъдат потърсени сред изискванията за упражняване на ветеринарна практика у нас (1, 2). В текстовете на нормативната и поднормативната законова уредба ясно се уточнява, че собствено ветеринарно лечебно заведение може да управлява ветеринарен лекар с минимум три годишен клиничен стаж по специалността, което се явява основателна причина наскоро завършилите млади специалисти да търсят реализация в практиките на други колеги с повече опит.

Посочените внушителни стойности – 258 респонденти (66,0 % от всички анкетирани), далечно не изчерпват изцяло контингента новозавършващи ветеринарни лекари, които биха потърсили професионална реализация като наети във ветеринарни практики. Участниците в изследването са само около 45-50 % от числения състав на студентските курсове – абсолвенти. По съвкупност всичко това означава, че пазарът на услугите осъществявани от ветеринарните практики, може да се окаже пренаситен от ветеринарни лекари, които желаят да се включат в него.

На фигура 1. представяме динамиката на показателите за намеренията за осъществяване на професионална дейност от респондентите (по години на провеждане на изследването).

Както се вижда на фигурата, пикът на намеренията за самостоятелна професионална дейност е през първата (2007) година на изследвания период. Следващите години се установява рязко намаляване – в пъти – на имащите намерение да работят самостоятелно след дипломирането си: в 2008 – почти 3 пъти спрямо 2007 г.; в 2010 – почти 3 пъти спрямо 2009 г. и 5,86 пъти спрямо 2007 г.; в 2011 г. – 4,7 пъти спрямо 2007 г. и т.н. Видима е тенденцията за системен спад по този показател – макар и не еднопосочна, поради установяване на незначителен ръст на показателя през 2009, 2011 и 2012 г. (Твърде незначителен, тъй като стойностите за цитираните години си остават твърде далече от тези на пика в първата година).

Обратна на намеренията за самостоятелна професионална дейност е тенденцията, очертана от динамиката на показателя за професионална дейност като нает от друга професионална практика. Данните показват най-ниско ниво на този показател в първата (2007 г.) от изследвания период – 23,3 от респондентите. През останалите години данните за тази категория респонденти нарастват скокообразно – в пъти: от почти 3 пъти през 2008 г., до 3,4 пъти в 2010, респ. 2,94 пъти в последната (2012 г.) на изследвания период.

Независимо от почти огледалният образ на тенденциите в годишната динамика на цитираните два показателя (намеренията за самостоятелна дейност, респ. професионална дейност като нает от друга професионална практика), не намираме достатъчно основание да прогнозираме пресечната точка на двете графики, т.е. на точката, респ. годината, в която относителния дял на предпочитащите самостоятелна професионална дейност ще съвпадне с този на желаещите да започнат професионална дейност като наети в друга професионална практика.

Тенденцията по третия показател от намеренията за осъществяване на професионална дейност („нямам идея”), трудно би могла да се съпостави с тенденциите на развитие на който

и да е от цитираните по-горе два показателя. От социологическа гледна точка обаче, можем да приемем за обнадеждаващ фактът, че относителният дял на респондентите през 2012, които нямат идея за начина на осъществяване на професионална дейност след дипломирането си, е повече от два пъти по-нисък от този на предходната (2011) година и е повече от 2,5 пъти по-нисък от този в първата (2007) година от изследвания период.

В подкрепа на изложените по-горе анализи представяме таблица 3, на която числово са отразени годишните темпове на промяна в намеренията за осъществяване на професионална дейност след дипломирането на респондентите (в % от респондентите за съответната година и спрямо стойността на относителния дял на показателя в предходната).

Табл. 3. Годишни темпове на динамиката за осъществяване на професионална дейност.

Сравнявани години	Показатели, %		
	самостоятелно	наети	нямат идея
2008 ÷ 2007	- 41,2	+ 45,8	- 4,6
2009 ÷ 2008	+ 9,9	- 8,9	- 1,0
2010 ÷ 2009	- 21,2	+ 19,5	+ 1,7
2011 ÷ 2010	+ 2,8	- 5,1	+ 2,3
2012 ÷ 2011	+12,7	- 6,2	- 6,5

Легенда: „+“ – нарастване на относителния дял; „-“ – намаляване на относителния дял.

На табл. 4 представяме обобщение на отговорите на въпроса „Бихте ли заминали на работа по специалността в чужбина?“. Вижда се, че само 18,1 % от респондентите – абсолвенти са категорични в становището си, че никога не биха заминали на работа в чужбина.

Табл. 4. Честотно проявление на отговорите за намеренията за заминаване в чужбина на работа по специалността

Отговори	Респонденти – n			
	жени	мъже	общо	%
- никога	39	32	1	18,1
-след като се пробвам у нас	133	128	261	66,8
- заминавам	31	28	59	15,1
Общо респонденти	203	188	391	100,0

От друга страна 15,1 % (59 респонденти) отговарят, че биха заминали при първия удобен случай. И едната, и другата подгрупа абсолвенти изразяват категоричност в своя отговор, която не се налага да интерпретираме.

Впечатлителен е, обаче, високият относителен дял на абсолвентите, които биха заминали за работа по специалността в чужбина, но след като се пробват у нас: 261 респонденти – 66,8 % от цялата съвкупност. Уклончивостта на отговора може да има няколко обяснения: вероятно част от тези респонденти са в някаква степен неуверени в подготовката си като специалисти и търсят възможност да придобият увереност чрез натрупване на практически професионален опит и знание; друга част от тях вероятно имат надежда да се наложат на пазара на ветеринарномедицинските услуги у нас и по този начин да избягнат търсенето на работа в чужбина, но не са сигурни в този си успех; трета част от тази група респонденти има голяма вероятност да се насочат много скоро и категорично към

работа в чужбина при положение, че не успеят да се наложат на пазара у нас, най-малкото поради силно проявена конкуренция, ниски доходи и др. подобни.

На фиг. 2. са визуализирани данните, които показват годишната динамика на намеренията на респондентите за работа по специалността в чужбина.

Видно от фигурата (фиг. 2), кривата на показателя „никога не бих заминал” е твърде вариабилна, очертавайки тенденция за намаляване относителния дял на респондентите, които при никакви обстоятелства не биха заминали на работа по специалността в чужбина. Обнадеждаващ е обаче фактът, че за последната (2012) година от изследвания период с 5,7 % бележи ръст показателят за отказ от заминаване в чужбина при каквито и да обстоятелства, на фона на значителен спад на относителния дял на респондентите, които биха заминали при първия удобен случай.

Това, което от социологическа гледна точка е обезпокоително, е запазващият се висок относителен дял на абсолютите, които биха заминали на работа в чужбина, но след като се пробват у нас. Не е логично е да се приеме, че всички те биха намерили у нас такива условия за професионална реализация, които да променят намеренията им за заминаване в чужбина. По-логично ни се струва обратното, т.е. че значителна част от тях биха затвърдили намеренията си да напуснат страната след известен период на професионална дейност у нас след дипломирането си. Доказателство за това е и фактът, че в 2010 година и след това се запазва много висок и с незначителна вариабилност относителният дял на респондентите от тази категория – над 70 % и вариабилност между 0,6 и 3.1 %.

Направените по-горе обобщения се потвърждават от данните за годишната динамика на намеренията за заминаване на работа по специалността в чужбина – таблица 5.

Табл. 5. Годишни темпове на динамиката на намеренията за работа по специалността в чужбина

Сравнявани години	Показатели		
	никога	бих заминал, но след проба у нас	заминавам при първи удобен случай
2008 ÷ 2007	- 20	+ 14,3	+ 8,7
2009 ÷ 2008	+ 0,1	- 9,4	- 0,7
2010 ÷ 2009	- 4,2	+ 16,1	-11,9
2011 ÷ 2010	- 0,9	- 3,1	+ 4,0
2012 ÷ 2011	+5,7	+ 2,5	- 8,2

Легенда: „+” – нарастване на относителния дял; „-” - намаляване на относителния дял.

На табл. 6 сме представили резултатите от извършената съпоставимост между отговорите на зададените въпроси – обобщено, а на таблица 7 и таблица 8 – поотделно за жените и мъжете респонденти.

Табл. 6. Съпоставимост между показателите за начина на осъществяване на професионална практика и намеренията за работа по специалността в чужбина

Начин на работа - показатели	Намерения за работа по специалността в чужбина - показатели						Респонденти	
	никога		след като се пробвам у нас		при първия удобен случай			
	п	%	п	%	п	%	п	%
самостоятелно	25	6,4	60	15,3	13	3,3	98	25,1
като нает от друга практика	39	10,0	177	45,3	43	11,0	259	66,2
нямам идея	7	1,8	23	5,9	4	1,0	34	8,7
Общо	71	18,2	260	66,5	60	15,3	391	100,0

Табл. 7. Съпоставимост при респондентите – жени между показателите за начина на осъществяване на професионална практика и намеренията за работа по специалността

Начин на работа - показатели	Намерения за работа по специалността в чужбина - показатели						Респонденти	
	никога		след като се пробвам у нас		при първия удобен случай			
	п	%	п	%	п	%	п	%
самостоятелно	12	5,9	24	11,8	4	2,0	40	19,7
като нает от друга практика	23	11,3	95	46,8	25	12,3	143	70,4
нямам идея	4	2,0	14	6,9	2	1,0	20	9,9
Общо	39	19,2	133	65,5	31	15,3	203	100,0

Табл. 8. Съпоставимост при респондентите – мъже между показателите за начина на осъществяване на професионална практика и намеренията за работа по специалността

Начин на работа - показатели	Намерения за работа по специалността в чужбина - показатели						Респонденти	
	никога		след като се пробвам у нас		при първия удобен случай			
	п	%	п	%	п	%	п	%
самостоятелно	13	6,9	36	19,1	9	4,8	58	30,9
като нает от друга практика	16	8,5	82	43,6	18	9,5	116	61,7
нямам идея	3	1,6	9	4,8	2	1,1	14	7,4
Общо	32	17,0	127	67,6	29	15,4	188	100,0

От данните в табл. 6 е видно, че от общо 98 абсолвенти, заявили намерение да работят самостоятелно – 25,1 % от съвкупността, никога не биха заминали да работят в чужбина 25 респонденти, в т.ч. 12 жени – 5,9 % от съвкупността на жените (таблица 7) и 13 мъже – 6,9 % от съвкупността на мъжете (таблица 8). Отбелязваме и факта, че други 60 от съвкупността на 98-те респонденти изявили намерение да работят самостоятелно, биха заминали да работят в чужбина след като се пробват у нас: 24 жени – 11,8 % от общата им съвкупност (таблица 7) и 36 мъже – 19,1 % от общата съвкупност на мъжете респонденти (таблица 8). Относително малък в общата съвкупност на изявилите намерение за самостоятелна работа е относителният дял на респондентите, които биха заминали на работа в чужбина при първия удобен случай – 13 човека т.е. 3,3 % (таблица 6) в т.ч. 4 жени (2 % от тяхната съвкупност-таблица 7) и 9 мъже – 4,8 % от тяхната съвкупност (таблица 8).

От 259-те респонденти, заявили намерение да започнат професионална дейност като наети от ветеринарни практики, само 39 никога не биха работили в чужбина (таблица 6), в т.ч. 23 жени (таблица 7) и 16 мъже (таблица 8). В същото време значителна част от тази категория респонденти (наетите – 177 биха заминали на работа в чужбина по специалността, но след като се пробват у нас, в т.ч. 95 от жените, т.е. 46,8 % от всички жени респонденти (таблица 7), респ. 82 от мъжете т.е. 43,6 % от всички мъже респонденти (таблица 8).

От таблица 6 е видно, че 60 от всички респонденти (15,3 % от общата им съвкупност) имат намерение да заминат на работа по специалността в чужбина при първия удобен случай, като при жените относителният дял е 15,3 % (31 респонденти – таблица 7), а при мъжете – 15,4 % (29 от общата съвкупност на мъжете респонденти – 188, таблица 8). Впечатлително е, че относителните дялове на жените и мъжете които биха заминали на работа по специалността в чужбина при първия удобен случай, са почти равни – 15,3, респ. 15,4 %.

Заклучение

Представените по-горе резултати (таблицы 6, 7 и 8), позволяват следните обобщения:

- В общата структура на респондентите, които са с намерение да работят самостоятелно след дипломирането си относителните дялове на жените и мъжете, които никога не биха заминали на работа в чужбина са сравнително ниски и почти равни – 5,9 %, респ. 6,9 %. Почувствителни са различията в относителните дялове на жените и мъжете, които биха заминали на работа в чужбина, въпреки вече започналата самостоятелна професионална дейност в страната – 11,8 %, срещу 19,1 %, т.е. разлика 7,3 % в полза на респондентите мъже. По-висок спрямо жените е относителният дял на респондентите мъже – работещи вече самостоятелно, които биха заминали на работа в чужбина при първия удобен случай: тези мъже са 2,4 пъти повече от жените респонденти (2,0 % срещу 4,8 %). Изводът който се

налага е, че при респондентите които имат намерение за самостоятелна професионална практика, склонността за заминаване на работа в чужбина е повече изразена при респондентите мъже отколкото при жените.

- В общата структура на контингента респонденти, които биха започнали професионална дейност като наети, относителният дял на жените които никога не биха потърсили реализация в чужбина надвишава този на мъжете с 2,8 % (11,3 % срещу 8,5 %). В същото време относителният дял на жените респонденти, които биха заминали на работа в чужбина, но след като се пробват като наети в страната превишава с 3,2 % относителния дял на съответните мъже респонденти (46,8 % от наетите жени, респ. 43,6 % от наетите мъже). Подобна тенденция се установява и при наемането от други практики респонденти които биха заминали на работа в чужбина при първия удобен случай: относителния дял на жените е с 2,8 % по-голям от този на мъжете (12,3 % срещу 9,5 % при мъжете). Изводът който се налага е, че жените респонденти наети в страната за професионална дейност са по-склонни от мъжете да потърсят професионална реализация в чужбина.

- Липсата на идея за начина на професионална реализация след дипломирането е изразена повече при жените респонденти – с 2,5 % спрямо мъжете (9,9 % срещу 7,4 % в общата структура на респондентите пред които в етапа на изследване стои тази неизвестност). И в случая данните показват по-високи стойности на този показател при жените при съпоставимостта с данните – свързани с намеренията за работа в чужбина. Изводът който се налага е, че след дипломирането им професионалната кариера на жените крие повече неизвестности от тази на мъжете, и е вероятната причина за по-активните намерения да търсят професионална реализация в чужбина.

Използвана литература

1. Закон за съсловната организация на ветеринарните лекари в България. Обн. ДВ. бр.84/19.10.2007г., изм. ДВ. бр.8/25.01.2011г.
2. Наредба № 42 / 12.12.2008 г. за изискванията към ветеринарните лечебни заведения и видът и обемът на ветеринарномедицинската дейност, която може да се извършва в тях. Обн. ДВ. бр.1/06.01.2009 г.
3. Haden, N. K.; Chaddock, M.; Hoffsis, G. F.; Lloyd, J. W.; Reed, W. M.; Ranney, R. R.; Weinstein, G. J. 2010. Preparing faculty for the future: AAVMC members' perceptions of professional development needs. *Journal of Veterinary Medical Education*, 37, 3, pp 220-232.
4. Kinnison, T.; May, S. A. 2013. Veterinary career ambitions correlate with gender and past experience, with current experience influencing curricular perspectives. *Veterinary Record*, 172, 12, pp 313
5. Kostelnik, K. 2010. Shortage of food supply veterinarians. *Der Mangel an tierärztlichem Nachwuchs in der Nutztiermedizin*, pp iii + 72 pp.
6. Kumar, G. S.; Subramonian, B. S.; Gnanaraj, P. T.; Pandian, A. S. S.; Varathan, B. J. 2012. Analysis of intention of professional students to become Livestock Business Entrepreneurs in Tamil Nadu. *Indian Journal of Field Veterinarians*, 7, 3, pp 43-44
7. Robinson, D.; Buzzeo, J. 2013. RCVS survey of recent graduates. *RCVS survey of recent graduates*, p. 63